

BEATA TARNOŃSKA

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Polska

POEZJA POLSKA W ANGIELSKIM PRZEKŁADZIE – WIERSZE ANDRZEJA BURY

TWÓRCZOŚĆ ANDRZEJA BURY (1932–1957)¹, KTÓRY SPOŚRÓD POLSKICH POETÓW lat powojennych najpełniej wyrażał bunt przeciwko hipokryzji i obłudzie otaczającego świata, na rynku anglo-amerykańskim stała się w pełni obecna dopiero w ostatnich latach. Przekładów wierszy Bury nie zawierały pierwsze powojenne antologie polskiej poezji w angielskim przekładzie: Jerzego Pietrkiewicza *Polish Prose and Verse (Polska proza i wiersz, 1956)*² czy *Five Centuries of Polish Poetry (Pięć wieków poezji polskiej, 1960)*³ – obie obejmujące wybór wierszy poetów już nieżyjących⁴, a także późniejsza, bardziej współczesna antologia Czesława Miłosza *Post-War Polish Poetry (Polska poezja powojenna)* z 1965 roku⁵. Podczas gdy podstawą wyboru wierszy do obu antologii Pietrkiewicza był

---

¹ Andrzej Bursa, który zmarł nagle w wieku dwudziestu pięciu lat, był autorem dwóch, wydanych pośmiertnie zbiorów poezji oraz jednej powieści. Były to: *Wiersze*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1958; *Utwory wierszem i prozą*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1969 i *Zabicie ciotki*, Kraków: Wydawnictwo Literackie 1981. Na temat życia i twórczości Bury pisali m.in.: S. Stanuch, *Andrzej Bursa*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1984; M. Chrzanowski, *Twórczość literacka Andrzeja Bury*, Wrocław: Ossolineum, 1978; tenże, „Luiza” i inne utwory. Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1988; tenże, *Andrzej Bursa: czas, twórczość, mit*, Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1986; E. Dunaj-Kozakow, *Bursa*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1996.

² *Polish Prose and Verse. A Selection with an Introductory Essay*, trans. J. Pietrkiewicz, London: The Athlone Press, 1956. Wybór ten, adresowany głównie do studentów slawistyki, a obejmujący utwory od Franciszka Karpińskiego po Józefa Czechowicza, poprzedzony został obszernym wprowadzeniem *One Hundred and Fifty Years of Polish Literature*.

³ Zob.: *Five Centuries of Polish Poetry 1450–1950. An Anthology with Introduction and Notes*, trans. by J. Pietrkiewicz i B. Singer, London: Secker & Warburg, 1960; drugie wydanie: London, New York, Oxford: Oxford University Press, 1970.

⁴ Kryterium to spowodowało, iż w antologii znalazły się nazwiska m.in. Gajcego i Staffa, a zabrał wierszy takich poetów, jak Miłosz, Herbert czy Różewicz.

⁵ Opublikowana po raz pierwszy przez wydawnictwo Doubleday. W 1970 r., w angielskim wydawnictwie Penguin Books ukazało się drugie, niezmienione wydanie, natomiast kolejną, poszerzoną

czas ich powstania i zamknięte biografie autorów, „dla Miłosza nie istniały żadne ograniczenia”, również te – jak zauważają Adam Dziadek i Piotr Wilczek – „związane z poglądami politycznymi poetów lub z miejscem ich zamieszkania”⁶.

Po raz pierwszy wiersze autora *Luizy* w przekładzie na język angielski pojawiły się w antologii Celiny Wieniewskiej *Polish Writing Today (Polskie pisarstwo dzisiaj)*, 1967)⁷. Antologia, obejmująca utwory dwudziestu jeden autorów krajowych, a z powodów koniunkturalnych wykluczająca tych tworzących na emigracji⁸, zawierała osiem wierszy Bursy w przekładzie: Adama Czerniawskiego (*Dyskurs z poetą / Talking to a Poet; Sylogizm prostacki / A Vulgar Syllogism*) oraz Jana Darowskiego (*Miłość / Love; Z zabaw i gier dziecięcych / Nursery Toys and Games; Mój dzień / My Day; Dobry człowiek / Portrait of a Good Man*)⁹. W tejże antologii, do której wybrano aż siedemnaście wierszy Tadeusza Różewicza, poezja Bursy znalazła się na drugim miejscu pod względem liczby zamieszczonych utworów. Mniejszym wyborem wierszy była reprezentowana poezja Zbigniewa Herberta (siedem wierszy), Mirona Białoszewskiego (sześć), Tymoteusza Karpowicza, Jerzego Harasymowicza, Wisławy Szymborskiej i Urszuli Koziół (po pięć), Stanisława Grochowiaka (cztery), Jarosława Marka Rymkiewicza (trzy), Wiktora Woroszyłskiego (dwa). Po jednym wierszu otrzymali: Kazimierz Brandys, Jan Kott, Eugeniusz Kabatc, Magda Leja, Henryk Grynberg, Stanisław Stanuch, Tadeusz Hołuj, Jacek Bocheński, Stanisław Chęciński, Marek Nowakowski i Wiesław Dymny.

---

wersję ogłoszono w Berkeley (University of California Press) w 1983 r. W tymże wydaniu najliczniej reprezentowana jest poezja Zbigniewa Herberta (dziewiętnaście utworów), następnie Anny Świrszczyńskiej (szesnaście), Tadeusza Różewicza (jedenaście), Aleksandra Wata (dziewięć), Wisławy Szymborskiej (osiem), Stanisława Grochowiaka (siedem), Czesława Miłosza (sześć), Mirona Białoszewskiego i Stanisława Barańczaka (po pięć). Po cztery wiersze otrzymali: Leopold Staff, Mieczysław Jastrun, Adam Ważyk i Tymoteusz Karpowicz. Po trzy: Antoni Słonimski, Ernest Bryll, Adam Zagajewski; po dwa – Bogdan Czaykowski i Julian Przyboś; po jednym: Jarosław Iwaszkiewicz, Kazimierz Wierzyński, Tadeusz Nowak, Jarosław Marek Rymkiewicz i Urszula Koziół.

⁶ A. Dziadek i P. Wilczek, *Antologie poezji polskiej w przekładach poetów emigracyjnych*, w: *Literatura emigracyjna 1939–1989*, t. 2, Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”, 1996, s. 305.

⁷ *Polish Writing Today*, ed. by C. Wieniewska, Baltimore-Maryland: Penguin Books, 1967.

⁸ Jak komentuje tę kwestię A. Czerniawski, „pisarze emigracyjni byli (...) zbankrutowani politycznie, a więc także kulturalnie. Ci, którzy upierali się przy tym rozdziale, nie dostrzegali, że na podstawie tego kryterium poezja Herberta była równie ideologicznie i estetycznie zbankrutowana”. A. Czerniawski, *Co pisałem i tłumaczyłem w czasach zimnej wojny w kraju, o którym coś wiem*, „Kresy” 1992, nr 3, s. 265. [Przedruk ang.:] tenże, *Writing and translating during the cold war in a country of which I know something: exiled in England*, „Comparative Criticism” (Cambridge University Press) 1994, no 16, s. 7–18.

⁹ W nocie biograficznej Wieniewska powiela błędną informację dotyczącą okoliczności śmierci poety, pisze mianowicie, iż popełnił on samobójstwo. Zdaniem Ewy Dunaj-Kozakow, autorki wydanej w 1996 roku monografii Andrzeja Bursy, „Legenda właśnie ugruntowała z uporem godnym lepszej sprawy przekonanie o samobójczej śmierci pisarza oraz o jego »opozycyjności« politycznej: (...) legenda także utożsamiała autora *Luizy* z »poetami przeklętymi« lat młodzieżowej kontestacji, przypisując mu – jakże niesłusznie – skłonności do wywoływania skandali towarzyskich”. E. Dunaj-Kozakow, *Bursa...*, s. 6.

Kolejny raz wiersze Bursy w przekładzie na język angielski zostały opublikowane w 1975 roku, w przygotowanym przez Bogdana Czaykowskiego obszernym wyborze współczesnej polskiej poezji dla angielskiego pisma „Modern Poetry in Translation”¹⁰. Wybór ten, powstały przy współpracy przede wszystkim Andrzeja Buszy, Adama Czerniawskiego i Jana Darowskiego¹¹, obejmował także wcześniejszą polską poezję, reprezentowaną przez utwory Norwida i Leśmiana, jak również pominięte w antologii Wieniewskiej nazwiska poetów przebywających na emigracji. Redaktor pisma, Daniel Weissbort, w liście do Bogdana Czaykowskiego z 29 lipca 1974 roku, tak oceniał nadesłane przekłady: „Jestem naprawdę wielce poruszony przesłanym mi materiałem. Naturalnie, niektórzy poeci podobają mi się bardziej, ale nie ma takich, których nie chciałbym w numerze”¹².

Podwójny, poświęcony polskim poetom numer pisma zawierał wiersze dwudziestu dziewięciu autorów, spośród których najwięcej wierszy otrzymali Tadeusz Różewicz i Tymoteusz Karpowicz (po osiem); niewiele mniej (po siedem) – Cyprian Kamil Norwid, Miron Białoszewski i Zbigniew Herbert; po sześć – Andrzej Bursa, Aleksander Wat, Czesław Miłosz, Wisława Szymborska i Rafał Wojaczek. W antologii po pięć wierszy przypadło Leopoldowi Staffowi i Adamowi Czerniawskiemu; Adam Ważyk, Andrzej Busza, Ireneusz Iredyński – otrzymali po cztery wiersze; Julian Przyboś, Jan Bolesław Ożóg, Krzysztof Kamil Baczyński, Jacek Bierezin, Jan Darowski, Wiktor Woroszyński, Adam Zagajewski – po trzy; po dwa – Józef Czechowicz, Leon Zdzisław Stroiński, Halina Poświatowska, Bogdan Czaykowski, Jerzy Harasymowicz, Stanisław Barańczak i Witold Sułkowski. Jednym utworem reprezentowana była poezja Bolesława Leśmiana, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego oraz Tadeusza Gajcego. Wiersze Bursy: *Dziewictwo / Virginity, Pantofelek / Slipper Animalcule, Nauka chodzenia / Learning to Walk* – zamieszczono w przekładzie Andrzeja Buszy i Bogdana Czaykowskiego¹³, zaś *Dyskurs z poetą / Talking to a Poet* oraz *Święty Józef / Saint Joseph* w tłumaczeniu Adama Czerniawskiego.

¹⁰ *Poland*, compiled by B. Czaykowski with the assistance of A. Busza and A. Czerniawski, „Modern Poetry in Translation”, Spring 1975, no 23–24.

¹¹ Tłumaczami byli także: Czesław Miłosz, Larry Levis, Catherine Leach, Michael Bullock i John Carpenter.

¹² Oryg.: „I am really most impressed by what you have sent me. (...) Naturally, I like some of poets better than others, but there are none I would not want in the issue”. Z prywatnego archiwum Bogdana Czaykowskiego; kopia w posiadaniu autorki niniejszego artykułu. Tłumaczenia z j. ang. – jeśli nie zaznaczono inaczej – B.T.

¹³ Jak pisał Bogdan Czaykowski, „angielski Buszy jest bardzo poprawny, lepszy niż mój. Jednak ciekawe, że podczas gdy w tekstach wymagających kolokwializmu, języka mówionego, Busza zwykle prowadzi (przekładamy wszystko razem), w tekstach o wyraźnej i bardziej regularnej strukturze rytmicznej przewagę mam ja, tak że się dopełniamy. Busza reprezentuje (...) interes przekładu konwencjonalnego, ja dziwność tekstu polskiego. Busza jest gotów grzeszyć konwencjonalnością, jest bardzo ostrożny w »gwałceniu« języka, ja go próbuję ośmielać, i dlatego zapewne, że nie mam takiego

W sprawie doboru nazwisk polemicznie zabrał głos Mieczysław Giergielewicz, historyk literatury i wykładowca Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie (PUNO) w Londynie. W liście do Bogdana Czaykowskiego, z 7 sierpnia 1975 roku, pisał: „zawartość Waszej antologii trąci dziwotwórstwem. Norwid, potem prawie pół wieku nic (z małymi odchyleniami) i wreszcie eksplozja prawdziwej poezji”¹⁴. W odpowiedzi, nadesłanej 11 lipca 1976 roku, Czaykowski wyjaśnił kryteria doboru wierszy chęcią „reprezentowania określonych nurtów myślowych, społecznych i kulturalnych”. Podkreślił przy tym, że mimo kontrowersji związanych z poezją twórców najmłodszego pokolenia, świadomie udzielił głosu „poetom, którzy w rzeczywistości polskiej są zaangażowani przeciwko obcym i wewnętrznym ograniczeniom wolności i którzy za to zaangażowanie płacą”. Dodawał zarazem, iż „nie zamieszczał wierszy tylko dlatego, że są polityczne czy aktualne, czy zaangażowane, ale dlatego, że mając te cechy, wydawały (...) się również ciekawe poetycko, chociażby jako próby znalezienia języka poetyckiego dla politycznej i społecznej tematyki”¹⁵.

Bogdan Czaykowski wychodził z założenia, iż skoro „ani konsekwentny estetyzm, ani konsekwentna pasja poznawcza nie są charakterystyczne dla literatury polskiej”, a jej specyfikę stanowi

problematyka etyczno-społeczna, to dlaczego tak jej właśnie nie pokazać. Dlaczego w mocno amoralnym życiu społeczno-kulturalno-obyczajowym Zachodu nie ma przemawiać właśnie głos „mądrości” Herberta, „humanizmu” i „ascezy” Różewicza, „humanizmu” i „pasji świata” Miłosza, „ironicznego rozsądku” Szymborskiej, „pokory i wiary” Norwida, „stoicyzmu” Staffa... Szczególnie, że jest to zrównoważone w numerze Bursą i Wojaczkiem, Watem i Ważykiem, chociaż to często tylko odwrotna strona medalu¹⁶.

Po raz kolejny wiersze Bursy (*Dyskurs z poetą / Conversations with a Poet; Inaczej wyobrażałem sobie śmierć*** / I had imagined death differently****), tym razem w przekładzie Iwony Gleb, ukazały się w amerykańskiej, dwujęzycznej antologii *The New Polish Poetry: a Bilingual Collection / Z nowej polskiej poezji. Zbiór w dwóch językach* (1978)¹⁷, zredagowanej przez Milne Holton, profesor anglistyki na uniwersytecie w Maryland oraz Paula Vangelistiego, będącego w owym czasie kierownikiem literackim radia w Los Angeles. Książka stała się owocem pobytu redaktorów w Polsce na Uniwersytecie Adama Mickiewicza

---

wycucia niepoprawności jak on (...), jak i dlatego, że mam w czuciu śmiałość czy inność tekstu polskiego. Nasze racje są równie dobre, chociaż, oczywiście, nie zawsze dadzą się pogodzić”. B. Czaykowski, *Tłumaczenie się z przekładów*, „Pamiętnik Literacki” (Londyn) 1983, t. VII, s. 45.

¹⁴ Tamże, s. 41–42.

¹⁵ Tamże, s. 48.

¹⁶ Tamże, s. 48–49.

¹⁷ *The New Polish Poetry: a Bilingual Collection*, ed. by M. Holton, P. Vangelisti, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1978.

w Poznaniu, w sierpniu 1976 roku. Celem tej dwujęzycznej antologii było przybliżenie anglojęzycznemu odbiorcy najnowszej poezji polskiej, jaka powstawała w kraju po 1956 roku. Stąd, jak piszą we wstępie redaktorzy:

usiłowaliśmy przedstawić poetów piszących obecnie w Polsce lub tych, którzy wywarli ostatnio znaczący wpływ na poezję współczesnej Polski. Z jednym bądź dwoma wyjątkami nie braliśmy pod uwagę wierszy powstałych przed 1956 rokiem ani też dzieł tych poetów, którzy opuścili Polskę w latach powojennych i którzy z różnych przyczyn żyli odąd poza granicami¹⁸.

Redaktorzy zastrzegali przy tym, iż „nawet jeśli w pełni reprezentatywny wybór jest możliwy”, nie oznacza to, że ich antologia zasługuje na miano reprezentatywnej. Musi być ona czytana jako przykład – wybór ciekawych wierszy poetów uznanych przez redaktorów za ważnych na polskiej scenie literackiej¹⁹. Wybór autorów, podobnie jak w wypadku antologii Celiney Wieniewskiej ograniczający się do tzw. poezji krajowej, właśnie z tego powodu wydaje się motywowany względami politycznymi.

W antologii zamieszczono wiersze dwudziestu ośmiu autorów, ale jedynie dwóm poetkom – Wisławie Szymborskiej oraz Halinie Poświatowskiej – przyznano po cztery wiersze. Po trzy utwory otrzymali: Tadeusz Różewicz, Zbigniew Herbert, Miron Białoszewski, Stanisław Grochowiak, Rafał Wojaczek, Ewa Lipska, Ireneusz Iredyński oraz Julian Kornhauser. Po dwa – Marian Jachimowicz, Tymoteusz Karpowicz, Tadeusz Kubiak, Andrzej Bursa, Tadeusz Nowak i Urszula Kozioł. Jednym wierszem była reprezentowana poezja Jerzego Afanasiewa, Małgorzaty Hillar, Ernesta Brylla, Jerzego Harasymowicza, Jana Goczoła, Edwarda Stachury, Edwarda Balcerzana, Czesława Kuriaty, Stanisława Barańczaka, Andrzeja Więckowskiego oraz Lecha Isakiewiczza.

Tenże wybór, w pewnej mierze przypadkowy, skłania do przypuszczenia, iż autorzy, przyznając zbliżoną – i zarazem mocno ograniczoną – ilość miejsca poszczególnym poetom, nie silili się zarazem na tworzenie jakichkolwiek hierarchii poetyckich. Wątpliwości budzi ponadto praktyka przedstawiania twórczości poszczególnych, nieznanych na obcym rynku autorów poprzez przekład jednego lub najwyżej dwóch bądź trzech utworów. Jak słusznie zauważa wybitny poeta i tłumacz, Aleksander Wat:

¹⁸ Oryg.: „In our collection we attempted to bring together a number of poets writing in Poland today or of sufficiently recent significance as to be of immediate impact upon the poetry. With one or two exceptions we did not consider poems written before 1956. Nor have we considered the work of poets who left Poland in the years immediately following World War II and who, for whatever reason, have lived abroad since”. *Preface, w: The New Polish Poetry...*, s. XIV.

¹⁹ Oryg.: „Indeed, we cannot even claim that ours is a representative selection, even if such a thing be possible. It must be read only as a sampler – as poems we admire by poets we regard as important”. Tamże, s. XIV.

jeżeli czytelnikowi swojskiemu można przedstawić jeden dobry wiersz dobrego poety, bo gwarantem jest tu podpis autora, którego czytelnik ów zna, to czytelnikowi obcemu trzeba dać ilość wierszy dostatecznie dużą i reprezentatywną dla poety. Stąd w antologiach poezji współczesnej celowo jest dawać maksymalną ilość wierszy każdego poety, kosztem ilości poetów²⁰.

Dekadę później wiersze Andrzeja Bursy w przekładzie na język angielski zostały zamieszczone w antologii Adama Czerniawskiego *The Burning Forest. Modern Polish Poetry (Płonący las. Nowoczesna poezja polska)*, z 1988 roku, będącej wyborem twórczości siedemnastu polskich poetów: od Norwida i Staffa poczynając, na poezji Nowej Fali i Bronisława Maja kończąc²¹. W książce opublikowane zostały następujące wiersze Bursy: *Dyskurs z poetą / Talking to a Poet*; *Święty Józef / Saint Joseph*; *Rankiem w parku / Morning in the park*; *Uwaga, dramat! / Look out, drama!*²².

Zamierzeniem autora antologii *The Burning Forest* nie było przedstawienie reprezentatywnego obrazu polskiej poezji współczesnej, a raczej odzwierciedlenie własnych fascynacji jako poety i tłumacza. Teresa Halikowska-Smith zauważa, że Czerniawski opowiedział się po stronie tradycji antyromantycznej²³, która współbrzmiała nie tylko z jego osobistą wrażliwością poetycką, ale odpowiadała również preferencjom zachodniego odbiorcy. Najwięcej miejsca w antologii przypadło przekładom utworów Tadeusza Różewicza (dwadzieścia sześć); następnie Cypriana Kamila Norwida (dwadzieścia jeden), Wisławy Szymborskiej (szesnaście), Zbigniewa Herberta (piętnaście) i Leopolda Staffa (osiem). Sześć wierszy otrzymał Ryszard Krynicki, pięć – Zdzisław Stroiński, po cztery – Andrzej Bursa, Tymoteusz Karpowicz i sam autor. Po trzy wiersze: Bogdan Czaykowski, Jan Darowski i Rafał Wojaczek; po dwa – Wiktor Woroszyński, Anka Kowalska, Stanisław Barańczak i Bronisław Maj.

W ostatniej dekadzie ubiegłego stulecia wiersze Andrzeja Bursy ukazały się jedynie raz: w obszernym (zawierającym czterysta utworów autorstwa dwustu pięćdziesięciu poetów z całego świata), tomie *The Auschwitz Poems (Wiersze z Auschwitz)*, opublikowanym w Oświęcimiu, w 1999 roku²⁴. Były to: *Liryka*

²⁰ A. Wat, *O przekładach poetyckich*, „Pamiętnik Literacki” (Londyn) 1976, s. 41.

²¹ *The Burning Forest. Modern Polish Poetry*, trans. and ed. by A. Czerniawski, Newcastle upon Tyne: Bloodaxe Books, 1988.

²² Antologia Adama Czerniawskiego sprowokowała na łamach prasy brytyjskiej dyskusję, której echa dotarły do Polski. Brytyjcy recenzenci, choć chwalili wysoki poziom artystyczny przekładów, zwracali zarazem uwagę na subiektywne kryteria doboru tekstów poetyckich, a także prowokującą nieobecność wierszy Czesława Miłosza. Zob. B. Tarnowska, *Między światami. Problematyka bilingwizmu w literaturze. Dwujęzyczna twórczość poetów grupy „Kontynenty”*, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińskiego-Mazurskiego 2004, s. 264 i n.

²³ T. Halikowska-Smith, *Adam Czerniawski – poeta i tłumacz*, „Tydzień Polski”, 6.08.1988, s. 16.

²⁴ A. Bursa, *The Lyrics of Rudolf Hoess; Auschwitz – An Excursion; A Conversation with a Sculptor*, trans. A.A. Zych and A. Diniejko, w: *The Auschwitz Poems*, ed. by A.A. Zych, Oświęcim, Poland:

Rudolfa Hoessa / The Lyrics of Rudolf Hoess; Oświęcim – Wycieczka / Auschwitz – An Excursion oraz *Rozmowa z rzeźbiarzem / A Conversation with a Sculptor*, w tłumaczeniu Adama A. Zycha i Andrzeja Diniejki.

Wzrost zainteresowania poezją Andrzeja Bursy w świecie anglojęzycznym, skutkujący zwiększoną liczbą publikacji, nastąpił dopiero w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku.

Z okazji 50. rocznicy śmierci poety wydano obszerny, dwujęzyczny *Wybór wierszy / Selected Poems* (2008)²⁵, w tłumaczeniu tandemu tłumaczy – profesorów Tennessee Tech University: Kevina Christiansona i Haliny Ablamowicz. Wydanie tomu poprzedziły liczne publikacje przekładów wierszy Bursy w anglojęzycznych pismach²⁶. W kolejnym roku ukazał się wybór utworów Bursy *Killing Auntie and Other Works (Zabicie ciotki i inne utwory)*, (2009), w przekładzie zamieszkałego w Londynie Wieśka Powagi²⁷.

Oba te tomy przyniosły również obszernie omówienia biografii i twórczości poety. Ujęcie zaproponowane we wprowadzeniu Christiansona „*A madman is the person who saw*”. *Andrzej Bursa and the Voice of Witness* („*Wariat to ten, który zobaczył*”. *Andrzej Bursa i głos świadka*)²⁸, nawiązuje zarówno do zakorzenionego w krytyce zachodniej widzenia funkcji „wschodnioeuropejskiej poezji” (termin

Auschwitz-Birkenau State Museum, 1999, s. 89–91. Spis treści angielskojęzycznej antologii poezji o Auschwitz, zob.: pl.auschwitz.org/pl/m/index.php?Itemid=82&gid=514 [dostęp: 24.09.2011].

²⁵ A. Bursa, *Wybór wierszy. Selected Poems*, trans. K. Christianson and H. Ablamowicz, Kraków: Art-Park Publishers, 2008 [rec.: B. Tarnowska, *Wybór wierszy / Selected Poems* by Andrzej Bursa, „The Sarmatian Review” (Polish Institute of Houston at Rice University, USA) April 2011, s. 1587–1588. Zob.: www.ruf.rice.edu/~sarmatia/ [dostęp: 25.09.2011 r.].

²⁶ Wiersze Bursy w przekładzie Kevina Christiansona i Haliny Ablamowicz, w latach 2004–2007 zamieszczone były w takich pismach, jak „The Sarmatian Review” 2004, September; „Metamorphoses: A Journal of Literary Translation” 2005, Fall; „New Letters” 2005; „International Poetry Review”, 2006, Fall „The Cafe Irreal: International Imagination” 2007, May; „Iconoplast” 2007; „Hunger Mountain” 2007, Spring; „The London Magazine” 2007, December/January; „Confrontation” 2007, Summer; „Passport: The Arkansas Review of Literary Translation” 2006; „Arabesques Review: Cultures & Dialogue” 2007; „Damn the Caesars” 2007, , December; „Guernica. A Magazine of Art and Politics” 2006, November; „Silk Road” 2007, Spring; „New Ohio Review” 2007, Spring; „Confrontation” 2007, Summer; „The Call: The Magazine of the International Jack London Society” 2005, Spring/Summer; „New American Writing” 2007, 10th June. Zob. home.roadrunner.com/~polishlit/20.html [dostęp: 23.09.2011].

²⁷ A. Bursa, *Killing Auntie and Other Work*, trans. W. Powaga, London: CB editions, 2009; tenże, *Dragon*, trans. W. Powaga, w: *Dedalus Book of Polish Fantasy*, ed. by W. Powaga, New York: Hippocrene Books, 1996, s. 331–336; tenże, *Dragon*, „Przekładaniec” [Special Issue: Contemporary Polish Writing], 2001. Zob. www2.uj.edu.pl/katedraunesco/przekladaniec/przeksp.html [dostęp: 24.09.2011], a także: *Book Review: The Dedalus Book of Polish Fantasy*, „Tychy. Original Fiction and Illustrations – Literary Criticism with Cajones – Politics and History – Revolution and Enlightenment – Edinburgh in the Twenty-First Century”, 25 March 2009. Zob. tychy.wordpress.com/.../book-review-the-dedalus-book-of-polish-fan, [dostęp: 24.09.2011].

²⁸ Cytat w tytule pochodzi z wiersza Bursy *Dialog*, zamykającego poetycki cykl *Malarstwo obłąkanego / A Lunatic's Paintings*. Zob. A. Bursa, *Wybór wierszy. Selected Poems*, s. 92–93.

stworzony przez brytyjskiego poetę i krytyka Al Alvareza) jako zaangażowanej w politykę i dającej świadectwo historycznej prawdzie (*poetry as a witness*)²⁹, jak też do utrwalonej przez lata legendy Bursy – „poety przekłętego”, jednego z „kaskaderów literatury”, „literackiego Jamesa Deana okresu stalinizmu”. Tytuł, jakim Christianson opatrzył wprowadzenie, sprawia wrażenie jakoby uwikłanie w politykę wydawało się wciąż – po dwudziestu latach od obalenia socjalistycznego ustroju – najbardziej znaczącym elementem odbioru polskiej poezji na Zachodzie³⁰. Z drugiej strony, aby przybliżyć postać Bursy anglojęzycznemu odbiorcy, Kevin Christianson poszukuje odpowiednich kontekstów: porównuje zatem Bursę z młodymi gniewnymi literatury brytyjskiej oraz amerykańskimi poetami *beat generation*, a nawet postrzega polskiego poetę jako prekursora brytyjskich „punków” lat siedemdziesiątych³¹.

Natomiast przedstawienie sylwetki Bursy przez Wieśka Powagę – należącego do pokolenia wychowanego jeszcze w socjalistycznym ustroju, w Polsce lat 80., a więc podobnie jak Bursa rozczarowanego i pełnego buntu – stanowi próbę częściowego odmitologizowania postaci poety. Z jednej strony Powaga traktuje legendę Bursy jako „naturalną reakcję na okrucieństwo i niesprawiedliwość” tak bardzo przedwczesnej, gwałtownej śmierci, zaś z drugiej dowodzi, iż była ona

dowodem siły głosu poety – głosu pokolenia, którego dzieciństwo zostało zdruzgotane przez wojnę, a młodość zatruta przez złudne nadzieje, i głosu także kolejnych pokoleń młodych ludzi: gniewnych, bezkompromisowych w swoim idealizmie, zawieszonych między przeszłością a przyszłością³².

Obok przywołanych dwóch obszernych prezentacji utworów Bursy, pod koniec pierwszej dekady XXI wieku wiersze autora *Pantofelka* były niekiedy publiko-

²⁹ Zob. J. Jarniewicz, *W brzuchu wieloryba. Szkice o dwudziestowiecznej poezji brytyjskiej i irlandzkiej*, Poznań: Rebis, 2001, s. 243–258; B. Tarnowska, *Między światami...*, s. 248 i n.

³⁰ Próbą zmiany utrwalonego w krytyce zachodniej widzenia polskiej poezji w kategoriach politycznych jest stworzenie dwóch antologii najnowszej poezji: *Altered State. The New Polish Poetry*, ed. by R. Mengham, T. Pióro and P. Szymor, Todmorden: Arc Publications, 2003 oraz *Carnivorous Boy, Carnivorous Bird. Poetry from Poland*, selected by M. Baran, ed. by A. Skucińska and E. Wójcik-Leese, Brookline: Zephyr Press, 2004. Redaktorzy drugiej z wymienionych antologii piszą we wstępie: „Oto antologia polskiej poezji, która jest normalna i zwyczajna, o ile poezja tworzona w jakimkolwiek kraju, w jakichkolwiek okolicznościach, może być normalna i zwyczajna” („This is anthology of Polish poetry which is normal and ordinary; that is, if any poetry created in any country and under any circumstances can be viewed as normal and ordinary”), s. I.

³¹ K. Christianson, *Introduction: „A madman is the person who saw”. Andrzej Bursa and the Voice of Witness*, w: A. Bursa, *Wybór wierszy. Selected Poems...*, s. 17 i n.

³² Oryg.: „This persistent mythologisation was in part a natural reaction to the cruelty and injustice of early death, but it was also a testimony to the power of his voice – the voice of a generation whose childhood was destroyed by the war and whose youth was poisoned by false hopes, and the voice too of later generations of young people: angry, uncompromising in their idealism, stuck between their past and future”. W.P. [W. Powaga], *Preface*, w: A. Bursa, *Killing Auntie and Other Work...*, s. 4.

wane również przez innych tłumaczy. Wiersz *Modlitwa dziękczynna z wymówką / Thanksgiving Prayer with a Reproach* posłużył jako motto do niewielkiego, dwujęzycznego wyboru Jarka Zawadzkiego *Wybrane arcydzieła polskiej poezji (Selected Masterpieces of Polish Poetry)*, wydanego w Stanach Zjednoczonych w 2007 roku³³. Tom ten zawierał jedynie dwadzieścia siedem utworów polskiej poezji, począwszy od *Bogurodzicy*, poprzez wiersze Jana Kochanowskiego, Jana Andrzeja Morsztyna, Franciszka Karpińskiego, wielkich romantyków po utwory Jana Kasprówicza, Kazimierza Przerwy-Tetmajera i Stanisława Wyspiańskiego.

Inny utwór poetycki, *Święty Józef / Saint Joseph*, został przedrukowany w najnowszej dwujęzycznej antologii Adama Czerniawskiego *Moved by the Spirit. An Anthology of Polish Religious Poetry (Poruszony przez Ducha. Antologia polskiej poezji religijnej)*³⁴, obejmującej wybór wierszy o tematyce metafizycznej autorstwa takich poetów, jak: Różewicz, Kochanowski, Norwid, Staff, Stroiński, Karpowicz, Szymborska, Herbert, Darowski, Czaykowski, Bursa i Czerniawski.

Poezja Andrzeja Bursy, pomijana w pierwszych, powojennych antologiach poezji polskiej, po raz pierwszy pojawiła się w angielskim przekładzie dekadę po śmierci poety, w antologii Celiny Wieniewskiej. W następnych dziesięcioleciach utwory Bursy były kilkakrotnie zamieszczane w kolejnych wyborach, co dowodzi uznania przez tłumaczy i redaktorów zarówno oryginalności, jak i ważnego miejsca tego poety w historii powojennej polskiej literatury. Z drugiej strony, sporadycznie pojawiające się przekłady – pomimo kunsztu translatorskiego Adama Czerniawskiego, Jana Darowskiego oraz tandemu Andrzej Busza – Bogdan Czaykowski – nie mogą być uznane za próbę gruntownego przybliżenia tej twórczości anglojęzycznemu odbiorcy. Dopiero współpracujący ze sobą tłumacze Kevin Christianson i Halina Ablamowicz podjęli ryzyko przekładu niemal całej twórczości poetyckiej autora *Zabicia ciotki*. Pozostaje jednak otwarte pytanie: czy fakt pojawienia się pełnego przekładu dzieła Bursy oznacza zarazem jego rzeczywiste zaistnienie w świadomości anglojęzycznego odbiorcy, jak i szerzej – w literaturze i kulturze angloamerykańskiej?³⁵

³³ *Selected Masterpieces of Polish Poetry*, trans. J. Zawadzki, Lexington, Kentucky: Booksurge 2007, s. 3–4.

³⁴ *Moved by the Spirits. An Anthology of Polish Religious Poetry*, foreword by R. Williams, ed. by A. Czerniawski, Belfast: Lapwing, 2010, s. 140–141.

³⁵ Najczęściej tłumaczonymi wierszami Bursy były te z późniejszego okresu twórczości poety, kolokwialne i antyliryczne, często o dialogicznym charakterze, np. *Dyskurs z poetą* (z 1957 r.) istniejące w serii translatorskiej, składającej się z trzech wersji: *Conversations with a Poet* (przeł. I. Gleb), *Talking to a Poet* (przeł. A. Czerniawski) oraz *Discourse with a Poet* (przeł. K. Christianson i H. Ablamowicz). Wiersz *Pantofelek*, również z 1957 r., został przetłumaczony przez A. Buszę i B. Czaykowskiego (*Slipper Animalcule*), K. Christiansona i H. Ablamowicz (*Paramecium*), a także W. Powagę (*Amoeba*). Natomiast obecne w książce Christiansona i Ablamowicz przekłady wcześniejszych wierszy poety, nieraz kunsztownych pod względem formy (jak *Fiński nóż / The Sheath Knife* czy *Wiselec / The Hunged Man*, oba z 1955 r.), nie odzwierciedlają stylistycznej dominanty oryginału.

POLISH POETRY IN ENGLISH TRANSLATION – POEMS BY ANDRZEJ BURSA

The subject of the paper *The Polish poetry in English translation – the poems of Andrzej Bursa* is the reception of Andrzej Bursa's writings in the English-speaking literary world: from the first translations included in the anthology edited by Celina Wieniewska *Polish Writing Today* (1967), through other selections, such as special issue of "Modern Poetry in Translation" (1975, no 23–24) edited by Bogdan Czaykowski or *The Burning Forest. An Anthology of Modern Polish Poetry* by Adam Czerniawski (1988). However, only at the end of the first decade of this century the first books of Bursa's poems in English translation appeared: bilingual *Wybór wierszy / Selected Poems*, translated by Kevin Christianson and Halina Ablamowicz (2008), as well as *Killing Auntie and Other Work*, in translation of Wiesiek Powaga (2009).

Dr hab. Beata Tarnowska – pracuje na stanowisku profesora nadzwyczajnego w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Jest autorką następujących książek: *Geografia poetycka w powojennej twórczości Czesława Miłosza* (Olsztyn 1996), *Między światami. Problematyka bilingwizmu w literaturze. Dwujęzyczna twórczość poetów grupy „Kontynenty”* (Olsztyn 2004); *Wokół „Kontynentów”. Szkice i rozmowy z poetami* (Olsztyn 2011), a także tomu przekładów poezji Amira Ora *Wiersz* (Olsztyn 2006). Jej zainteresowania naukowe ogniskują się wokół problematyki przestrzeni przedstawionej w dziele literackim, bilingwizmu literackiego, polsko-izraelskich związków literackich, a także zagadnień przekładu artystycznego. Większość prac dr hab. Beaty Tarnowskiej dotyczy polskiej literatury powstającej na obczyźnie po 1945 roku.